

روستای مینیاتوری!

آشنایی با روستای ایبانه در ۴۰ کیلومتری نطنز

اشاره

حمید دهقان

از دولتی سر بخش «میراث ما» در مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی، ایران‌گردی می‌کنیم. در شماره‌ی اول، سفرمان را از روستای شگفت‌انگیز کندوان شروع کردیم، پس از گشت‌وگذاری کوتاه در میان مردمان خونگرم کرد در شماره‌ی قبل، اکنون به میانه‌ی کشورمان برمی‌گردیم. در این شماره، با روستای زیبای ایبانه و سکوت دل‌انگیز آن روبه‌رو می‌شویم. امیدواریم ضمن کسب لذت حاصل از ایران‌گردی، نکته‌هایی که در این سفرهای مکتوب به دست می‌آورید، یاریگر شما در کار تدریس و ارتباط با دانش‌آموزان باشد.

در زمان شاه اسماعیل صفوی، پیروان آیین زرتشتی ایبانه، یا به مذهب شیعه گرویدند، یا به نزد هم‌کیشان خود در یزد رفتند. گروهی نیز به هندوستان کوچ کردند.

خانه‌های روستا

ایبانه صدها خانه‌ی هم‌رنگ و هم‌گون با طبیعت فضای روستا دارد که برخی از زمان ساسانیان تا اواخر دوره‌ی قاجاریه به یادگار مانده‌اند. خشت دیوار خانه‌ها از نوعی خاک سرخ مسی‌رنگ است که هرچه باران ببارد، سخت‌تر و محکم‌تر می‌شود. مردم روستا در تعمیر ساختمان‌های خود به حفظ سبک معماری سنتی توجه کامل دارند و بسیاری از خانه‌ها در سی‌وچهل سال گذشته، نیازی به تعمیر نداشته‌اند. اکثر خانه‌ها دو طبقه‌اند و سقف آن‌ها از چوب و شاخه‌ی درختان ساخته شده است. درهای خانه‌ها همه چوبی‌اند و غالباً دو کوبه دارند؛ یکی برای استفاده‌ی مردان و دیگری برای در زدن زنان. روی برخی از درها نقش‌های زیبا و یا نام بانی و سازنده‌ی آن نقش بسته است. در کوی خانقاه، روی در هفت‌خانه و مساجد، تاریخ‌های ۱۰۸۶-۱۰۵۸-۱۰۴۴-۱۰۰۹-۹۵۹-۹۳۶-۷۰۱ کنده‌کاری شده است که شاید تاریخ ساخت بناها به سال قمری باشد. بر در خانه‌ای نوشته شده است:

«الهی تو بگشای بر من دری

که منت نمی‌خواهم از دیگری

تاریخ: سلخ شعبان‌المعظم سنه‌ست و ثمانین و الف (۱۰۸۶) صاحبه استاد امیرقلی میراج ایبانه. عمل استاد محمد نجار ایبانه»

در معماری خانه‌ها، از تیرک‌های چوبی در بنای دیوارها و سقف‌ها استفاده شده و طاق‌های هلالی و جناقی، نشانی از هنر معماری دوران

روستای ایبانه در ۴۰ کیلومتری شهرستان نطنز، در دامنه‌ی کوه کرکس در مکانی خوش‌منظره، زیبا، با آب و هوا و موقعیت طبیعی دل‌انگیز، واقع شده است. نام ایبانه از واژه‌ی «ویونا» به معنای بیدستان، به علت انبوه بیدهای این محل انتخاب شده است. ایبانه یکی از روستاهای نادر کشور است که بافت جامعه و معماری روستایی خود را حفظ کرده است. نمای خارجی خانه‌ها که با خاک سرخ‌رنگی از معدن نزدیک روستا پوشیده شده، پنجره‌های چوبی ارس مانند و ایوانی چوبی مشرف بر کوچه‌های باریک، مینیاتور شگفت‌آوری را برای هر بیننده‌ای مجسم می‌سازد.

قدیمی‌ترین ساختمان‌ها به دوره‌های سلجوقی و مغول مربوط می‌شوند که اساس آن‌ها به دوره‌ی پیش از اسلام ارتباط دارد. دیگر ساختمان‌ها هم در دوره‌ی صفوی و دوره‌ی قاجار احداث شده‌اند.

در زمان پادشاهان صفویه، ایبانه رونق فراوانی داشته است و رجال دربار صفوی، تابستان‌ها برای هواخوری از اصفهان به ایبانه می‌رفتند. ویژگی مردم روستای ایبانه، پای‌بندی آنان به سنت‌های باستانی اجدادشان است. لهجه‌ای کهن از فارسی (پهلوی-اشکانی) دارند. لباس زیبای محلی زنان ترکیبی است از: چارقد گل‌دار (روسی بلند گل‌دار)، دامن پرچین، پیراهن بلند، کت یا یل، جوراب و گیوه‌ی ملکی. مردان نیز با آرخالق، قبا، پیراهن بلند بدون یقه، شلوار گشاد، گیوه‌ی سفید و کلاه نمدی سیاه یا قهوه‌ای ظاهر می‌شوند. برپایی مراسم اعیاد سنتی و تلفیق سنت‌های گذشته با آیین‌های اسلامی مانند نخل‌گردانی در روزهای عزاداری و بسیاری نشانه‌های دیگر، برای پژوهشگران و جامعه‌شناسان، نمونه‌های ارزشمندی در تحقق پیوند مردمان روستای ایبانه با گذشته‌های افتخارآمیز آنان به‌شمار می‌روند.



مسجد جامع به شمار می‌رود که دسته‌ی

منبر به شکل سر ستون است و روی آن گل هشت پرلوتوس، نظیر شکل روی سنگ‌های تخت جمشید در عهد هخامنشی، دیده می‌شود. مسجد دیگری به نام «مسجد حاجتگاه» در کنار صخره‌ی کوه بنا شده که روی در آن تاریخ ۹۵۳ (اوایل عصر صفوی) ثبت شده است. شاید به خاطر دخیل‌های سبز و نارنجی و قندیل‌هایی که برای نذر و نیاز به ستون‌ها و جناق‌های شبستان بسته شده است، نام مسجد را حاجتگاه نامیده‌اند.

«مسجد پرزله» نیز در یکی از قدیمی‌ترین بخش‌های روستا احداث شده و تاریخ احدوسیع مائه (۷۰۱) عصر ایلخانیان را بر پیشانی در خود دارد. تزئینات در، کاملاً شبیه در مقبره‌ی بایزید بسطامی در بسطام شاهرودند و به علت آغشته شدن روی آن با مایع مخصوصی، تا امروز از گزند حشرات و سایر عوامل خارجی مصون مانده است. آرامگاه شاهزاده یحیی و شاهزاده عیسی که به امام موسی کاظم (ع) منسوب هستند، زیارتگاه مردم روستاست.

گردشگران ایبانه

در تعطیلات نوروزی، در فصل تابستان و روزهای آخر هر هفته، گردشگران بسیاری از تهران و سایر شهرهای کشور، حتی گردشگران خارجی، به ایبانه سفر می‌کنند و ضمن تماشای بافت تاریخی روستا و آثار با ارزش آن، به تفرجگاه‌های کنار رودخانه، درختزارها، دامنه‌ی کوه کرکس و چشمه‌ی «دوآبی» می‌روند تا از جاذبه‌های طبیعی لذت ببرند.

انبوه گردشگران گاهی علاوه بر ایجاد مشکلاتی برای ساکنان روستا، خودشان نیز به علت کمبود امکانات از جمله نبود وسایل کمک‌های اولیه، اورژانس، سرویس‌های بهداشتی و اقامتگاه‌های کوتاه‌مدت، دچار ناراحتی‌های فراوانی می‌شوند. در روستای ایبانه، جمع‌آوری زباله مشکلی عمده است که موجب آلودگی محیط می‌شود.

مردم مهربان و مهمان‌نواز ایبانه امیدوارند، با اجرای طرح جامع روستا و فراهم ساختن زیرساخت‌های لازم برای چنین روستایی که همواره دیدارکنندگان فراوانی دارد، از وارد شدن آسیب به بناها جلوگیری کنند و از سوی دیگر، سفر گردشگران باعث رونق اقتصادی روستا شود.

صنایع دستی

صنایع دستی مردم سخت کوش ایبانه، قالی‌بافی، یراق‌دوزی، دوخت لباس‌های سنتی محلی، لیف‌بافی، چوب‌بری و کنده‌کاری روی چوب، ساخت زیورآلات زنانه و نقره‌جات است. غذاهای محلی ایبانه، کباب، آش، آبگوشت و غذایی به نام گیپا هستند.

صفویه هستند.

پله‌ای بودن خانه‌ها، شیب تند کوچه‌ها و یکنواختی رنگ قرمز بناها، درها و پنجره‌های زیبا، منظره‌ای تماشایی پدید آورده است. سردرهای بیش‌تر خانه‌های روستا یادگار عهد صفویه است و جلوی برخی از خانه‌ها دو سکو وجود دارد که مایه‌ی آرامش هر رهگذر خسته را فراهم می‌سازد. از خانه‌های قدیمی ایبانه، خانه‌ی غلام نادرشاه و خانه‌ی نایب حسین کاشی را می‌توان نام برد.

بناهای تاریخی

آثار و بناهای به‌جای مانده‌ی روستای ایبانه، گویای این حقیقت است که ایبانه در ایران پیش از اسلام، مکانی آباد و بااهمیت بوده است.

قدمت تاریخی آتشکده‌ی «هرپاک» یا «هارپاک» به بیش از دو هزار سال می‌رسد. معبد «هینزا» که به احتمال زیاد همان «میترا» است، هم‌چنین آتشکده‌های دیگر و آثاری از قلعه‌ی کهن در کوه «چیخمه»، یک قلعه‌ی تاریخی، آب‌انباری قدیمی و موزه‌ی مردم‌شناسی روستا، نشان‌دهنده‌ی وجود تمدن در دوران‌های گذشته‌ی تاریخ در این منطقه است.

مهم‌ترین و کهن‌ترین بنای برجای مانده‌ی ایبانه، «مسجد جامع» آن است که تاریخ بنای آن به بیش از ۹۵۰ سال می‌رسد. درهای چوبی و منبر مسجد نیز با کنده‌کاری‌های زیبای هنرمندانه، از ارزش و اهمیت فراوانی برخوردارند.

در ورودی مسجد جامع با چوب گردوی قهوه‌ای ساخته شده و آیهای از قرآن: «انما یعمر مساجد الله من آمن بالله و الیوم الآخر و اقام الصلوه و آتی الزکوه.» و حدیثی از پیامبر گرامی اسلام: «قال النبی صلی الله علیه و آله انا مدینه العلم و علی بابها» بر آن حک شده است. مسجد جامع، محراب چوبی بسیار نفیس و منحصر به فردی به طول دو متر و پهنای یک متر و هشت سانتی‌متر دارد که از چوب گردوی قهوه‌ای رنگ ساخته شده، آیاتی از قرآن روی آن حکاکی شده و از «مولانا عزالدین فرزند مولانا بهاءالدین محمد» به نام مؤسس آن یاد شده است.

منبر چوبی منبت‌کاری شده‌ی به‌جا مانده از عهد سلجوقیان که در تاریخ محرم سال ۴۶۶ هجری قمری ساخته شده، از دیگر آثار بااهمیت

